

Revista Catalana de Musicologia, núm. XI (2018), p. 145-157
ISSN (ed. impresa): 1578-5297 / ISSN (ed. electrònica): 2013-3960
DOI: 10.2436/20.1003.01.67 / <http://revistes.iec.cat/index.php/RCMus>

L'EXCEPCIONAL ORGUE (1756-1835) D'ANTONI BOSCÀ PER AL CONVENT DE SANT AGUSTÍ NOU DE BARCELONA

MIQUEL GONZÁLEZ I RUIZ

Conservatori Professional i Municipal de Música de Lleida

RESUM

L'any 1756, la imminent finalització del nou complex conventual de Sant Agustí al Raval barceloní obligà els frares a acordar la construcció d'un orgue monumental que havia de ser capaç d'omplir de música un dels temples més grans de la ciutat. El conegut orguener Antoni Boscà en va ser l'autor, i va dissenyar un dels exemplars més innovadors i espectaculars de la seva factoria. Els orgueners més famosos de l'època a Barcelona van treballar en el seu manteniment fins que fou destruït totalment el maig de 1835.

PARAULES CLAU: orgue, Boscà, Agustí, convent, Raval.

THE EXCEPTIONAL ORGAN (1756-1835) OF ANTONI BOSCÀ FOR THE CONVENT OF SANT AGUSTÍ NOU IN BARCELONA

ABSTRACT

In 1756 the imminent completion of the new conventual complex of Sant Agustí in Barcelona's Raval quarter obliged the monks to commission the building of a large organ that could fill one of the city's biggest churches with music. The well-known organ maker Antoni Boscà would be its builder, designing one of the most innovative and spectacular instruments of his career. The most celebrated organ makers of the times in Barcelona worked on its maintenance until it was completely destroyed in May of 1835.

KEYWORDS: organ, Boscà, Agustí, convent, Raval.

La construcció del nou convent de Sant Agustí de Barcelona va comportar la fabricació d'un majestuós instrument capaç d'omplir de música una de les esglésies més colossals de la ciutat. La troballa de la capitulació del nou orgue (1756),

destinat al dit convent, ha originat la redacció del present article, en què s'analitzarà i qualificarà aquest instrument com el més innovador i avantguardista construït a la capital catalana durant aquella època.

Sorgit de la factoria del prolífic orguener Antoni Boscà, l'exemplar va oferir unes particularitats originals i úniques que sorprendran musicòlegs i estudiosos de l'organologia, sense oblidar-nos de l'aportació que suposaran aquestes dades en les interpretacions de composicions organístiques contemporànies a la seva construcció.

El manuscrit que en detalla les característiques és al fons parroquial de Sant Esteve d'Olot,¹ de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX). Suposem —amb tota seguretat— que la capitulació esmentada fou entregada pel mateix Antoni Boscà a les autoritats civils i religioses d'Olot, pels volts del 1761, com a model d'un futur instrument, davant la probabilitat de fabricar-ne un a la nova parròquia de la ciutat. El document no té cap mena de validesa jurídica, ja que no està signat per cap autoritat pública. Finalment, la història revela que no hi va haver acord possible i que l'orguener es va haver de conformar amb «renovar y plantar dicho [antiguo] órgano y ajustar en él un registro, secreto nuevo y hazer las manchas nuevas por ser inútiles las del órgano viejo».² Malgrat la frustrada iniciativa, el document va quedar arxivat a Olot.

Però traslladem-nos a Barcelona, a l'escenari inicial de Sant Agustí, i detallem una breu retrospectiva de la situació dels frares. La presència dels religiosos agustins calçats a la Ciutat Comtal es remunta als primers anys del segle XIV. Situat al barri de la Ribera, al carrer d'en Tantarantana, el recinte conventual posseïa elements d'un gran valor artístic d'estil gòtic i renaixentista, i disposava d'una església i una gran capella, anomenada de la Pietat, entre altres espais remarcables, equipades —a les acaballes del s. XVII— amb tres orgues: el de l'església, el de la Pietat i un orguenet portàtil.³

Tot el conjunt va quedar molt malmès durant la Guerra de Successió (1714), en el setge de Barcelona. Amb l'ocupació borbònica, i amb finalitats estratègiques, fou posteriorment mutilat en construir el recinte de la Ciutadella ben a prop del convent (1715).

Les conseqüències dels bombardejos fets per les tropes castellanques van ser força desastroses per a Sant Agustí Vell i van maltractar especialment —entre altres espais— l'església. L'abril del 1714, el patriarca de la famosa nissaga orguenera, Josep Boscà, desmuntà un orgue «del convent» (sense especificar exactament de quin instrument es tracta) per 4 lliures i 6 sous.⁴ El novembre del mateix any, es paguen 124 jornals a uns manobres per a desenrunar el convent⁵ i tancar «lo forat

1. ACGAX, fons parroquial de Sant Esteve d'Olot, «Varias confrarias y auténticas de reliquias», núm. 77, fulls solts.

2. ACGAX, Fons Municipal d'Olot, *Manual de resolucions 1755-1762* (sign. 50), f. 17r.

3. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Fons Monacals Hisenda, vol. 670, f. 147v i 268v.

4. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 671, f. 150.

5. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 671, f. 153.

del orga de la Pietat». ⁶ Per tant, el primer instrument citat pertanyia al de la capella de la Pietat i fou traslladat a l'església gran per a substituir el que fou destruït per les bombes? Ho desconeixem.

Les obres de recuperació es van estendre durant anys, tal com es detalla en la despesa que es va fer «per a tancar la clausura del claustro e iglésia gran, desenrunar dita iglésia, retirar pedras y altres obras fetas des de set de janer 1719 fins a deset de juny de dit anys». ⁷ Entre el gener i l'agost de 1725, el pare Rafel de Sant Joan cobra, aproximadament, 42 lliures per col·locar i afinar l'orgue a un nou cor que s'ha construït a l'església. ⁸

L'any 1732 encara s'utilitzava aquest orgue, ja que es paga a un mestre anònim ⁹ la quantitat de 22 lliures per a reparar-lo. ¹⁰ A partir d'aquí es desconeix el destí que van tenir els orgues de Sant Agustí Vell.

Mentrestant, davant la incòmoda situació de tenir el convent totalment desbaratat, els frares es van veure gairebé obligats a buscar una nova seu i reclamaren una indemnització als estaments públics per a refer-se d'aquesta precarietat: l'Ajuntament de Barcelona els cedí uns terrenys ubicats al Raval (concretament, un gran solar delimitat pels carrers de Sant Pau, de l'Hospital, d'en Robador i de la Rambla) i l'Estat els va concedir l'edificació d'una nova seu, que esdevingué un dels recintes religiosos més grans de la ciutat.

Els treballs preliminars per a adequar aquest gran espai van obligar a expropiar un conjunt d'habitatges, un dels quals, situat al carrer de l'Hospital, casualment pertanyia a l'orguener Josep Boscà (pare), mestre que havia treballat des de l'any 1696 en els instruments que utilitzaven els frares a l'antiga seu de Sant Agustí. ¹¹ L'orguener posseïa una «casa y dos boticas», valorades per l'Estat en 3.350 lliures ¹² i pel «Prior y Convent» en 3.450 lliures. ¹³ A més a més, disposava d'un hort amb «tres presseguers, dos pruneras, vuit raigadas de parra, dos parras ab quatre barras de Teyà, y setze llatas», valorat en 160 lliures. ¹⁴

Després de superar tots els protocols administratius d'expropiació, i amb la direcció i els plànols de Pere Bertran, es va posar la primera pedra del futur edifici el 12 de desembre de 1728. Els religiosos van organitzar el trasllat entre les dues seus. De tota manera, la documentació no estableix una data exacta sobre el desallotjament del vell edifici i l'entrada al nou, ni tampoc en quin moment precis comencen a utilitzar-se els sons d'un orgue a Sant Agustí Nou. La primera dada localitzada sobre la presència d'un instrument pertany al 30 d'abril

6. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 671, f. 154.

7. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 671, f. 311.

8. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 671, f. 456 i 471; 561 (30 de gener de 1725).

9. Molt probablement era un membre de la família Boscà.

10. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 671 (s/f, setembre de 1732).

11. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 670, f. 273r.

12. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 606, f. 6r.

13. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 606, f. 7v.

14. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 606, f. 9v.

de 1735, quan els frares paguen 100 lliures per a l'adquisició d'un «organet portàtil».¹⁵

També cal dir que s'han trobat dues anotacions sobre pagaments d'afinacions i reparacions amb un cost força elevat per ser d'un orguenet portàtil: l'un d'11 lliures i 4 sous (l'any 1738)¹⁶ i l'altre de 28 lliures (l'any 1740).¹⁷ Desconeixem quin mestre les va dur a terme.

La construcció del complex conventual va patir successius endarreriments, modificacions del projecte i dificultats econòmiques, fins que el 30 de desembre de 1750 es va beneir l'església, que no era del tot acabada.¹⁸ Sis anys després, amb les obres del convent pràcticament enlestides i davant la necessitat de dotar d'un instrument adient tot aquell espai immens, la comunitat va acordar amb l'orguener barceloní Antoni Boscà (†1762), habitant del veí carrer Nou, la fabricació d'un orgue grandios. Boscà, mantenidor dels instruments de la catedral de Barcelona des del 1752 i constructor d'un gran nombre d'exemplars per tota la geografia catalana, és qualificat com l'orguener més productiu de tot el segle i acabà convertint el seu taller en una important empresa de construcció i manteniment d'orgues.

El preu de l'orgue (excloent-ne el cost de la caixa o moble) es va concertar en l'astronòmica quantitat de 6.500 lliures i en els terminis de pagament següents: 1.000 lliures el dia de la signatura (8 de desembre de 1756), 500 lliures el 25 de juny de 1757, 500 lliures el 8 de desembre de 1757, 1.500 lliures l'any 1758, 1.500 lliures l'any 1759, 1.200 lliures el 1760 i 300 lliures l'any 1761 (reafinació).

El període de fabricació es va fixar en quatre anys (s'inicià el 8 de desembre de 1756¹⁹ i s'estengué fins al 1760). Pel que fa al bastiment del moble, va ser dissenyat pel reputat escultor Pere Costa i incloïa dues grans portes de tela que tanquen i protegeixen la façana de l'instrument (s'hi instal·laren l'any 1761).²⁰

Durant tot el termini de construcció de Sant Agustí (1756-1760), Antoni Boscà alternà aquesta activitat amb altres compromisos, que ens donen una lleugera idea de la capacitat constructiva que posseïa el seu taller: els orgues nous a Cornudella de Montsant (1749), Santa Maria d'Igualada (1757) i Santa Maria de la Bisbal d'Empordà (1757), i als monestirs de Cadins de Girona (1759) i Sant Benet de Bages (1760).

15. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 656, f. 110r.

16. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 665 (s/f, 17 de febrer de 1738).

17. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 665 (s/f, 9 de juny de 1740).

18. JAS, *El Consultor: Nueva guía de Barcelona: Obra de gran utilidad para todos los vecinos y forasteros...* Barcelona, Imprenta de la Publicidad, d'A. Flotats, 1857, p. 507.

19. Data suposada de la signatura del contracte.

20. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 656, f. 198v i 201v.

CAPITULACIÓ DEL NOU ORGUE I PUNTS CONTRACTUALS

DESEMBRE DE 1756

Capitulació de un orga forma major, entonació [de] vint-y-vuit palms,
ab totas las circunstàncias necessàries per la
iglésia de Sant Agustí de la present ciutat de Barcelona

Primo se ha de fer lo flautat de la cara vint-y-vuit palms entonació, contenint cinquanta y set flautas, so és, las quatre més grossas de melis y las restans cinquanta y tres de estany fi. Juntas són	57
2 Registre la octava. Conté en flautas, totas de estany fi	57
3 Registre quinsena llarga. Conté en flautas, totas de estany fi	57
4 Registre vint-y-dosena llarga. Conté en flautas, totas de estany fi, cinquanta y set	57
5 Registre vint-y-sisena llarga. Conté en flautas, totas de estany fi, cinquanta y set. Són	57
6 Registre la corona cinch flautas per tecla menos las duas octavas del baix que han de ser de quatre, ab sas reheriteracions. Conté en flautas, totas de estany fi, dos-centas setanta y set. Són	277 ²¹
7 Registre alemanya quatre flautas per tecla menos las duas octavas del baix que han de ser de tres. Conté en flautas totas de estany fi dos-centas y vint. Són	220 ²²
8 Registre simbalet major tres flautas per tecla. Conté en flautas, totas de estany fi, cent setanta-una. Són	171
9 Registre simbalet menor tres flautas per tecla. Conté en flautas, totas de estany fi, cent setanta y una. Són	171
10 Registre de fusta vint-y-vuit palms entonació. Las vint-y-cinch més xicas de roure de Flandes, fet a imitació de la flauta travassera, y las restants vint-y-quatre de melis. Juntas són quaranta y nou	49
11 Registre de fusta set palms entonació a imitació de la flauta dolsa, las vint-y-sinch més xicas de roure de Flandes y las restans trenta y dos de melis. Juntas són cinquanta y set	57
12 Registre corneta magna vuit [=set] ²³ flautas per tecla, tercer sesolfaut ²⁴ en amunt, que conté en vint-y-cinch teclas de mà dreta, ab son secret y portavents de fusta apart. Conté en flautas, totas de estany fi, cent setanta y cinch	175

21. Segons la quantitat de tubs indicats, ha de ser només l'octava curta qui ha de disposar de quatre fileres.

22. Segons la quantitat de tubs indicats, ha de ser només l'octava curta qui ha de disposar de tres fileres.

23. Segons la quantitat de tubs indicats, la corneta ha de ser de set fileres, no de vuit. Les set fileres és el nombre més habitual que utilitza Antoni Boscà a les seves cornetes.

24. Amb aquesta característica, Boscà indica que el teclat té cinquanta-set teclcs perquè la corneta comença al tercer cesolfaut (=do). Per tant, la part esquerra del manual consta de trenta-dues teclcs, que correspondrien a dues octaves senceres més la primera octava, que és curta. També hi queda palès als registres partits de llengüeta de batalla.

- 13 Registre dotsena nasart, las vuit més grossas tapadas ab sos pipets. Conté en flautas, totas de estany fi, cinquanta y set. Són 57
- 14 Registre quinsena nasart, las vuit més grossas tapadas ab sos pipets. Conté en flautas, totas de estany fi, cinquanta y set. Són 57
- 15 Registre dissetena nasart, las vuit més grossas tapadas ab sos pipets. Conté en flautas, totas de estany fi, cinquanta y set. Són 57

Registres moderns

- 16 Registre trompetas reals catorse palms entonació, la primera octava unísonos a la segona. Conté en trompetas, totas de estany fi, cinquanta y set. Són 57
- 17 Registre baixons de mà esquerra, la primera octava unísonos a la segona. Conté en baixons, tots de estany fi, trenta y dos. Són 32
- 18 Registre de baixons de mà esquerra, la primera octava unísonos a la segona. Conté en baixons, tots de estany fi, trenta y dos. Són 32
- 19 Registre clarins de campanya. Contenen en vint-y-cinch, tots de estany fi. Són 25
- 20 Registre clarins clars. Contenen en vint-y-sinch, tots de estany fi. Són 25
- 21 Registre baixonet o dulsayna, la primera octava del baix unísonos a la segona. Contenen en cinquanta y set, tots de estany fi. Són 57
- 22 Registre trompeta magna de mà dreta. Conté en trompetas, totas de estany fi, vint-y-sinch. Són 25
- 23 Registre abuès de mà dreta. Contenen vint-y-sinch, tots de estany fi. Són 25

Lo registre trompeta magna y lo de abuès han de estar ab son secret y portavens de fusta apart.

Se adverteix que tots los botons de las llengüetarias han de ser de plom, y las canaletas y llengüas de llautó.

24 Lo temblant.

25 La gayta que los quatre àngels estan fora la caixa del orga ab una trompeta de estany cada un forman dita gayta.

26 Las timbalas que [*sic*] quatre flautas de melis forman ditas timbalas.

Més se han de fer vuit contras de melis, entonació vint-y-vuit palms, ab vuit respostas també de melis, entonació catorse palms, que juntas són setse. Són

16

Ditas setse flautas han de tenir son secret y ha de correspondrer ab vuit peanyas los baixos del flautat de la cara de la octava [= flautat de cara 14 palms] tocant sempre.

Més se ha de fer lo secret de alba de cinquanta y set canals ab sos passadissos per poder-se afinar ab major conveniència.

Més se han de fer quatre manxas de la forma major ab totas las canals nessèsàrias.

Més se han de fer los teclats de roure de Flandes ab las negras de xacaranda y las blancas de os.

Més se han de fer los bastons de registrar, varillas y molinets, tot de fusta.

Eccos

27 Registre flautaret, unísonos a la cara, vint-y-cinch teclas de mà dreta. Conté en flautas, totes de estany fi, vint-y-sinch. Són	25
[28] Registre violins. Conté en vint-y-sinch, tots de estany fi. Són	25
[29] Registre corneta magna set flautas per tecla. Conté en flautas, totes de estany fi, cent setanta y cinch. Són	175

Estos tres registres estan sota lo secret del orga gran ab son teclat y secret, ab una caixa que ab son moviment de peu fa eco, contra eco y suspensió.

Cadireta

Primo registre la cara set palms entonació. Conté en flautas, totes de estany fi, quaranta y cinch. Són	45
2 Registre de fusta catorse palms entonació, las vint-y-cinch més xicas de roure de Flandes y las vint més grossas de melis. Juntas són quaranta y cinch	45
3 Registre la octava. Conté en flautas, totes de estany fi, quaranta y cinch. Són	45
4 Registre quinsena llarga. Conté en flautas, totes de estany fi, quaranta y cinch	45
5 Registre dinovena y vint-y-dosena llarga, dos flautas per tecla. Conté en flautas, totes de estany fi, noranta. Són	90
6 Registre simbalet tres flautas per tecla. Conté en flautas, totes de estany fi, cent trenta y cinch	135
7 Registre corneta tolosana quatre flautas per tecla del cesolfaut del mitg en amunt. Conté en flautas, totes de estany fi, cent	100
8 Registre simbalet menor tres flautas per tecla. Conté en flautas, totes de estany fi, cent trenta y cinch	135
9 Registre dotsena nasart, las vuit més grossas tapadas. Conté en flautas, totes de estany fi, quaranta y cinch	45
10 Registre quinsena nasart, las vuit més grossas tapadas. Conté en flautas, totes de estany fi, quaranta y cinch. Són	45
11 Registre tapadillo unísonos a la cara. La primera octava del baix unísonos a la segona. Conté en flautas, totes de estany fi, quaranta y cinch. Són	45

Més se ha de fer lo secret de alba de quaranta y cinch canals.

Més se ha de fer lo teclat de roure de Flandes y de modo que dels teclats queda espacificat.

Més se han de fer las varillas, canals y totes las demás pessas necessita dita cadireta.

Promet Anton Buscà, factor de orgas, fer tot lo sobredit, vist y regonegut per las personas que al reverent pare prior ben vist sia.

Així mateix promet tenir-lo tot posat y afinat dins lo termini de quatre anys, comptant del die de Nostra Señora de la Concepció de 1756 al any que correspon de 1760.

També promet que passat un any despues de posat tot lo orgue, lo afinarà, compondrà y esmenerà lo que se necessita, tot a sas costas, retenint-se lo convent tres-centas lliuras del total quals sols li donarà despues de esta última afinació y correcció.

Lo modo de las pagas deurà ser, a saber, mil lliuras lo die de la firma, cinch-centas lliuras lo die 25 de juny del corrent any 1757, y altres cinch-centas lliuras lo die 8 de desembre del mateix any. Despues, mil y sinch-centas lliuras en cada un any dels dos consecutius. En lo tercer any, mil y dos-centas lliuras. Y las restans tres-centas lliuras, que fan lo cumpliment del total, en lo any següent despues de la última afinació y composició.

La documentació existent sobre el procés de construcció del convent no és gens generosa amb aquest tema. Suposem que, després de finalitzar-lo, fou entregat —com era habitual— amb la visura i l'aprovació corresponents per part de les jerarquies del convent agustí.

Segons una descripció del baró de Maldà, l'orgue es va situar «en lo arch de capella que se segueix [al creuer], sobre, és lo orga, bastant sonoro, y son treball al tenor de las tribunas, casi en sa hechura»²⁵ (segona capella a partir del creuer, costat de l'Evangeli); segons la descripció de Gaietà Barraquer —malgrat que en la seva època feia molt temps que l'instrument havia desaparegut— «ocupava la tribuna de sobre la cuarta capilla del lado del Evangelio, o sea, de Santa Mónica».²⁶

No sabem si les dates fixades en el contracte de Sant Agustí Nou es van ajustar a la realitat o si la seva finalització va patir alguns endarreriments, ja que l'inventari del testament de Boscà, datat el 26 de maig de 1762, relata que en el moment del seu decés al taller encara hi havia «dos flautats de fusta de catorse palms nous destinats lo un per lo orga de Sant Agustí,²⁷ [...] un flautat de fusta de set palms [per a la mateixa església]»²⁸ o, més clarament, que «en lo present inventari que el temps de la mort de dit diffunt [Antoni Boscà] tenia est comensadas algunas feynas de son officio per rahó dels orgues de Sant Agustí de la present ciutat» (segons un document datat el 5 de juny de 1762).²⁹ El lligam entre l'orguener i aquest convent fou tan intens que Boscà va decretar en el seu testament que, després de mort, s'oficiessin vint-i-cinc misses pel repòs de la seva ànima.³⁰

25. Rafael d'AMAT I DE CORTADA, baró de Maldà, *Viles i ciutats de Catalunya*, Barcelona, Barcino, 1994, p. 115.

26. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. II, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabert, 1906, p. 189.

27. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), *Notari Gabriel Gener i Mir de Barcelona*, 1045/12. f. 76r.

28. AHPB, *Notari Gabriel Gener i Mir de Barcelona*, 1045/12, f. 76v.

29. AHPB, *Notari Gabriel Gener i Mir de Barcelona*, 1045/12, f. 81v.

30. AHPB, *Notari Gabriel Gener i Mir de Barcelona*, 1045/12, f. 67v.

El setembre del 1766 i del 1768 es paguen 14 i 15 lliures, respectivament, per a petites reparacions i afinacions.³¹ Molt probablement aquestes actuacions les va dur a terme Josep Vicens (1735-1781), deixeble de Boscà, el qual es va fer càrrec del manteniment de diversos exemplars construïts pel seu mestre a partir de la seva mort, l'any 1762. Fins i tot podríem afirmar que amb tota probabilitat va ser Vicens qui va finalitzar l'orgue.

Més endavant s'instauraren conductes o contractes de manteniment periòdics per a conservar l'immens orgue en bon estat, amb un pressupost de 12 lliures anuals: del 1782 al 1787³² se n'encarregà un orguener anònim; de l'any 1800 al 1808³³ i del 1816 al 1819,³⁴ Josep Pujol (†1821), i del 1820 al 1834, Josep Dirla.³⁵

Com a intervencions d'una certa rellevància esmentem la de Josep Pujol, que en repara les manxes —acció per la qual el febrer de 1806 va cobrar la quantitat de 30 lliures—,³⁶ i la de Joan Font, que enceta un període de renovació de l'instrument el 17 de novembre de 1807,³⁷ data de signatura del contracte, coincidint amb l'arribada i la nefasta ocupació de l'enemic francès (concretament, a partir del 29 de febrer de 1808).³⁸ Les cròniques posteriors als esdeveniments descriuen els efectes d'aquesta estada com un considerable «gasto de recomposició de la iglesia y del conven[t], quals edificis han suferit molts y grandísimas pèrdues en temps de la barbàrie e irreligió dels enemichs que dominaven a la present ciutat [de Barcelona], [...] havent estat la iglesia destinada per magatzem de palla, la qual arribà vàries vegades fins dal del Altar Major, y lo conven[t] per quartel [...]».³⁹

En referència a l'actuació de Font a l'orgue de Sant Agustí, l'orguener hi va començar a treballar el novembre de 1807 efectuant una «nova composició i augment de registres del orga» per una quantitat fixada de 1.500 lliures, amb una finalització prevista per a principis d'abril de 1808.⁴⁰ Però les dades documentals pateixen una llacuna entre el juliol de 1808 i el febrer de 1811 sobre la qüestió de l'orgue. Es reprenen el juliol de 1811 amb els pagaments d'uns treballs per a «descompòndrer la orga» de set lliures i «per dos jornals de un mosso per ajudar-lo y fil per lligar las flautas» per una lliura.⁴¹ Una manca d'entesa pel cobrament provoca un plet entre la comunitat i Puig que s'estendrà fins a l'agost de 1814.⁴²

31. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 663 (s/f, 1 de setembre de 1766 i 5 de setembre de 1768).

32. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 663 (s/f, anualment).

33. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 16, 26, 33, 61, 90, 120, 165, 174, 224 i 280.

34. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 659, f. 14, 104 i 147.

35. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 659, f. 221, 242 i s/f (24 de desembre de 1821); 723, f. 37, 215, 252, 327, 377 i 441; 580 f. 22, 61, 101, 138 i 164.

36. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 174.

37. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 373-374.

38. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 373-374.

39. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 469-470.

40. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 373-374.

41. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 344.

42. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 439.

Paral·lelament a aquesta polèmica, durant l'any 1814 es va pagar al mestre alemany Jordi Vullen (†1824) la xifra de 348 lliures per a «la remontació del orga y materials»,⁴³ i a Josep Dirla, 60 lliures l'any 1832 «per la conducta i de afinar lo orga».⁴⁴

El maig de 1835 es va anotar la darrera informació al llibre de comptes i el juliol del mateix any, quan l'església fou incendiada, l'altar major, alguns retaules de les capelles laterals, el cor i l'orgue quedaren completament derruïts.⁴⁵

PARTICULARITATS DEL NOU ORGUE

L'ambiciós instrument dissenyat per aquest mestre barceloní es va convertir en l'orgue documentat més innovador i modern fabricat a Catalunya en aquella època.

L'encapçalament del manuscrit classifica l'orgue per les seves característiques fòniques de «forma major, entonació [de] vint-y-vuit palms, ab todas las circunstancias necessàries», una nomenclatura ja utilitzada en algunes capitulacions per a anomenar les diverses dimensions (de «forma major», de «forma mitjana», «orgue menor» o «de catorze palms») que podien tenir els instruments, i indica el registre de principal més greu que formarà la base de la piràmide fònica del futur orgue. D'una altra forma més generalista, la definició també es podria interpretar com a instrument de grans dimensions o instrument que disposi d'un joc de vint-i-vuit palms de fusta en lloc de metall (com és el cas del de la Bisbal d'Empordà, obra del mateix orguener, de l'any 1757).

L'instrument va allotjar un gran nombre de registres, distribuïts en quatre seccions (orgue major, cadireta, ecos i contres), que van comportar un ampli ventall de timbres i el van convertir en un exemplar amb prop de 2.900 tubs. De dimensions colossals, la façana estava constituïda pels registres de flautat de cara de vint-i-vuit palms (per a l'orgue major) i l'octava de set palms, anomenada *cara* (per a la cadireta). Constava de tres teclats manuals (que —com era costum en aquest orguener—, s'havien de construir amb «roure de Flandes, ab las negres de xacaranda y las blancas de os») i contres de pedal.

Però per quin motiu és excepcional? Els grans instruments fabricats per aquest constructor anteriors a l'any 1756 —Santa Maria de Mataró (1734), catedral de la Seu d'Urgell (1741), Santa Maria del Mar de Barcelona (1741), catedral de Girona (1745)— presenten àmbits de manuals entre quaranta-vuit i quaranta-nou teclades. L'orgue de Sant Agustí Nou havia de disposar d'un àmbit del teclat de l'orgue major de cinquanta-set notes o, el que és el mateix, d'una amplitud de cinc octaves (en què la primera més greu és l'anomenada *octava curta*). Més habituals per l'època foren el nombre de teclades del de la cadireta (de quaranta-cinc notes) i del d'ecos (de vint-i-cinc notes). Les contres estan formades per vuit peanyes (CDEFGABH).

43. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 660, f. 471.

44. ACA, Fons Monacals Hisenda, vol. 580, f. 101.

45. JAS, *El Consultor: Nueva guía de Barcelona: Obra de gran utilidad para todos los vecinos y forasteros...*, 1857, p. 510.

L'enumeració dels secrets confirmen aquestes dades: «lo secret de alba [de la cadireta] de quaranta y cinch canals» i «lo secret de alba [de l'orgue major] de cinquanta y set canals». Davant el gran volum de registres de l'orgue major, el seu secret s'havia de dissenyar amb passadissos a l'interior per a poder afinar-lo amb més facilitat.

Tornant a l'àmbit de l'orgue major i en relació amb els seus registres, el manuscrit detalla que cada joc havia d'estar format per cinquanta-set tubs (en què tenen un tub per tecla, ja que les mixtures i les cornetes multipliquen el seu nombre de tubs segons el nombre de fileres). D'aquesta manera sabem que, a tall d'exemple, el «registre alemanya [de] quatre flautas per tecla, menos las dues octavas del baix que han de ser de tres ab sas reheriteracions. Conté en flautas [...] dos-centas y vint». O que el «registre de fusta [de] vint-y-vuit palms entonació [ha de constar de] quaranta y nou [flautes]». Després d'analitzar detingudament aquesta particularitat única, es poden extreure diverses conclusions per a demostrar la realitat d'aquest teclat de cinquanta-set tecles:

1. Si fos de quaranta-cinc tecles, en la primera octava greu sonarien dos tubs alhora d'un mateix registre. D'una banda, aquesta construcció és incoherent, ja que no té sentit una duplictat a la part greu, i, de l'altra, se superposaria una octava curta a una octava llarga i, per tant, les notes do#, re#, fa# i sol# estarien ocupades només per un tub. Per la qual cosa es descarta aquesta possibilitat.

2. La partició dels registres es distribueix en trenta-dues notes a la part greu, esquerra o dels baixos (do-1 a si2) i en vint-i-cinc notes a la part aguda, dreta o dels tiples (do3 a do5). Aquesta afirmació és indubtable i només cal corroborar-la amb la descripció del nombre de tubs que fa la capitulació dels registres partits.

3. Continuant amb els registres de llengüeteria de batalla de l'orgue major de mà esquerra, Boscà afirma que «la primera octava [és] *unisonos* a la segona», o sigui, que la mateixa tessitura de la primera octava (que és «curta») ha de ser idèntica a la segona. Amb aquesta puntualització, hem de suposar que la resta dels registres no són unísons a la segona? Si no fos així, Boscà ho hauria indicat?

4. Estèticament i visualment, la distribució dels teclats a la consola de l'orgue seria molt irregular. Imaginem la situació: primer tindríem un teclat de quaranta-cinc tecles per a la cadireta. Immediatament a sobre, un teclat de cinquanta-set tecles que sobresortiria en la part greu (o esquerra) en cinc notes, per la qual cosa els teclats ja no estarien alineats com els instruments antics de tres teclats que ens han arribat avui en dia. Per a rematar-ho, a més a més, a sobre del gran teclat de cinquanta-set punts n'hi hauria un altre de petit de tan sols vint-i-cinc tecles, que correspondria als ecos.

Però quina literatura musical estava destinada a interpretar-se en aquest teclat? No coneixem ni ens ha arribat cap exemple musical que utilitzi aquest àmbit en obres exclusivament dedicades a orgue, llevat que s'hi interpretessin peces destinades a teclats més extensos, com és el cas del clavicèmbal.⁴⁶ Hem de tenir pre-

46. Fet que ens recorda, anticipadament, l'actuació feta a l'instrument prioral de cor del monestir d'El Escorial per l'orguener reusenc Josep Cases i Soler entre els anys 1771 i 1774.

sent que la pràctica interpretativa dels organistes litúrgics incloïa —en un paper molt important— la improvisació, motiu de pes per a especular sobre la recerca de nous camins per a les seves execucions, amb una innovació tímbrica que suposaria la suma d'una octava greu en l'àmbit habitual del teclat.

Pel que fa a la registració, l'instrument té vint-i-vuit registres sencers i onze mitjos registres, una quantitat força respectable si es compara amb altres instruments nous contemporanis.

<i>Disposició fònica</i>	
<i>Orgue major (57 notes)</i>	<i>Cadireta (45 notes)</i>
1. Flautat cara 28 palms	1. Fusta 14 palms
2. Fusta 28 palms	2. Cara 7 palms
3. Flautat 14 ⁴⁷ palms	3. Octava
4. Fusta 14 palms	4. Tapadet 7 palms
5. Octava ⁴⁸	5. Dotzena nasard
6. Dotzena ⁴⁹	6. Quinzena llarga
7. Dotzena nasard	7. Quinzena nasard
8. Quinzena ⁵⁰	8. Dinovena i vint-i-dosena llarga
9. Quinzena nasard	9. Cimbalet [major] III
10. Dissetena nasard	10. Cimbalet menor III
11. Corona V	11. Corneta tolosana IV (do3-do5)
12. Alemanya IV	<i>Ecos (25 notes)</i>
13. Cimbalet major III	1. <i>Flautaret</i> [14 palms] ⁵¹
14. Cimbalet menor III	2. Violins
15. Corneta magna VIII [=VII?] (do3-do5)	3. Corneta magna VII
16. Trompeta magna 28 palms (do3-do5)	<i>Contres (8 notes)</i>
17. Trompeta real 14 palms	1. Contres 28 palms fusta
18. Baixons 7 palms (do1-si2)	2. Contres 14 palms fusta
19. Baixons 7 palms (do1-si2)	<i>Registres d'ornament</i>
20. Clarins de campanya 14 palms (do3-do5)	<i>Temblant</i> o trèmol
21. Clarins clars 14 palms (do3-do5)	Gaita
22. Baixonet o dolçaina	Timbales
23. Oboè (do3-do5)	

47. Denominat en el contracte «octava», referint-se a l'octava del registre de flautat de cara de vint-i-vuit palms.

48. Denominat en el contracte «quinsena llarga», referint-se a la quinzena del registre de flautat de cara de vint-i-vuit palms.

49. Denominat en el contracte «vint-y-sisena llarga», referint-se a la vint-i-sisena del registre de la cara de vint-i-vuit palms.

50. Denominat en el contracte «vint-y-dosena llarga», referint-se a la vint-i-dosena del registre de la cara de vint-i-vuit palms.

51. La capitulació indica que aquest registre de «flautaret» ha de ser «unísonos a la cara», però, segons el document, la cara pertany al registre de flautat de vint-i-vuit palms.

La sèrie de registres està força equilibrada entre els principals, les mixtures, les flautes i la llengüeteria. Tal vegada la llengüeteria de batalla és el que sorprèn més, per la quantitat de fileres que sobresortien de la façana de l'orgue. En total hi havia quatre jocs sencers, més dos mitjos registres, tant verticals com horitzontals o de batalla, anomenats *registres moderns*. Curiosament, aquest apellatiu tan sols l'aplica —en aquest cas de Sant Agustí— a jocs de llengüeta, a diferència d'altres exemplars de la seva factoria, en què el terme *modern* incloïa també els registres de la família de les flautes i algun de mixtura. De fet, Antoni Boscà utilitzà aquesta denominació des del 1738 a Torroella de Montgrí fins al 1757 a la Bisbal d'Empordà i a Igualada.

Soprèn la duplicació de dos registres de principals a la cadireta: la cara de set palms i l'octava, com també el *tapadillo*, que «[és] unísonos a la cara la primera octava del baix unísonos a la segona» —suposem que per problemes d'espai.

Com ja és costum, cal remarcar l'evident desequilibri del volum sonor de les contres respecte de la resta de l'orgue, insuficient per a sostenir tota la piràmide tímbrica de l'instrument —d'aquí prové la seva idoneïtat per a fer notes llargues o processos cadencials, sense cap mena de protagonisme melòdic.

La partició dels registres s'estableix entre el si²/do³.

Una particularitat que sovint forma part de la registració d'un instrument, i que el present manuscrit omet, és l'especificació de quins jocs de l'orgue major sencers són partits. La finalitat de la partició de registres és incrementar la varietat tímbrica durant les interpretacions musicals de l'organista i oferir un ventall ampli de plans sonors. El document no indica cap registre de l'orgue major que tingui aquesta característica, tret dels jocs que ja ho són per naturalesa, com ara els de llengüeteria de batalla, algun de llengüeteria vertical i les cornetes. Podríem assegurar que, malgrat que no està indicat, a partir de l'anàlisi d'altres instruments d'Antoni Boscà de dimensions semblants al de Sant Agustí, és més que probable que disposés de més registres sencers però partits. En són exemples l'orgue de la catedral de la Seu d'Urgell (1741), on els tres nasards de l'orgue major són sencers i partits; el de Santa Maria del Mar de Barcelona (1741), on «se han de partir set registres com són lo de trompeta real, tres nasars y tres de lleno»; el de la parròquia de Bagà (1754), on «se han de partir tots los registres menos los tres primers» (flautat major de 14 palms, flautat de fusta de 14 palms i l'octava de 7 palms), o el de Santa Maria de la Bisbal d'Empordà (1757), on «se han de partir tots los registres menos la cara, la octava, la quinzena, los flautats de fusta y lleno».

Aquest orgue impressionant desaparegué, tal com s'ha dit anteriorment, l'any 1835. S'ignora quin instrument el va substituir a partir d'aquesta data, però el 29 de juliol de 1886 s'inaugurà un nou orgue d'Aquilino Amezuza, de dos teclats i pedal ubicat al cor, que acabà desapareixent pels fets de 1936.

Actualment, la parròquia disposa d'un instrument en un estat força lamentable, obra de Pau Xuclà (1949).⁵²

52. Josep Maria ESCALONA I CANYET, *L'orgue a Catalunya: Història i actualitat*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2000, coll. «Lectura i So», 3, p.102.